

SEMSEY VIKTÓRIA

Juan Prim y Prats (1814–1870) – Egy rendszerváltás szimbóluma, Spanyolország ambiciózus katonapolitikusa

Juan Prim y Prats (1814–1870) élete összefonódott a 19. századi spanyol történelem legfontosabb időszakával, amely a szakirodalomban – némileg eltérő kronológiai határokkal – a polgári átalakulás évtizedeit jelenti. Nem volt főszereplője az eseményeknek, pontosabban – mások mellett – egyik fontos szereplője volt. Politikai és katonai tevékenysége néhányszor döntően befolyásolta a 19. század kiegyensúlyozatlan és zsúfolt eseményeinek menetét. Rövid tanulmányunkban nem elsősorban személyiségének jegyeit tárjuk fel, hanem életútját szeretnénk bemutatni. Nem vállalkozunk tehát egy – a jelenlegi szakirodalom szerinti – modern történeti életrajzra.¹ Munkánk során dominálni fog a politikatörténeti orientáltság.

Úgy véljük, hogy mindaz, ami születésétől haláláig meghatározta magánéletét, elszakíthatatlan a korszak jelentős, problémákkal terhes spanyolországi történelmétől. Ha röviden jellemezni akarjuk életpályáját ebben az összefüggésben, talán azt mondhatjuk, hogy a modern alkotmányos monarchia híveként részt vett szinte minden fontos katonai és politikai eseményben 1833–1870 között. Ezen belül 1866–1869 között szerepe döntővé vált. „Prim a progresszisták erős embere és a század legügyesebb katonapolitikusa...” volt – fogalmaz Raymond Carr, a 19. századi spanyol történelem elismert angol szakértője.²

Az 1833–1874 közé eső években a liberális pártok átveszik a politikai életben az irányítást Spanyolországban. Különböző áramlatok jelennek meg: mérsékelték (valójában a konzervatívokra használt fogalom), progresszisták, unionisták, amelyek különféle megoldásokat képviselnek, és megjelenik – a század közepe felé egyre erőteljesebben – a demokrata és a republikánus (beleértve a föderalista változatot), sőt az ibér uniós (Spanyolország és Portugália föderációját támogató) gondolat

Juan Prim, 1860-ban
(Rufino Casado litográfiája, Biblioteca Nacional de España)

¹ Ebben az értelemben nem teljesül az elvárás, amelyet KÖVÉR György: „A modern történeti életrajz alapvető módszertani kérdései és következményei” című tanulmányában olvashatunk. In Vonyó József (szerk.): *Személyiség és történelem. A történelmi személyiség: A történeti életrajz módszertani kérdései, a szerkesztésben közreműködött: Csukovits Enikő és Gyarmati György, Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó, 2017, 246.*

² Raymond CARR: „Liberalismo y reacción, 1833–1931”. In Raymond Carr (szerk.): *Historia de España*, Barcelona, Ediciones Península, 2001, 223.

is. Spanyolország, bár másodrendű hatalommá vált gyarmatbirodalma elvesztése után, az európai politikai térképen mindenképpen a nyugati politikai modellt megvalósító országok közé tartozik.³

Azok az évtizedek, amelyek a spanyol király, VII. Ferdinánd halála (1833) után következtek, egészen a restaurációig (1875) szinte folyamatos polgárháborúval, kormányváltással jellemezhetőek. Csak érdekességként jelezzük, hogy a korabeli magyar sajtó politikai élclapjai (pl. *Borsszem Jankó*, *Üstökös*) is céltáblául használták azt az alkotmányos bizonytalanságot, gyakori kormányváltást, amely Spanyolországban kibontakozott és „stabilizálódott” a harmincas évektől 1875-ig.⁴ Az 1868-as forradalom és az azt követő trónfosztás környékén gúnyrajzok és gúnyversek jelentek meg. Ám más magyar lapok nemzetközi szinten is példamutatónak látták a Bourbon-trón 1868-os megdöntését Spanyolországban.

A tanulmányunk címében használt „rendszerátalakítás” fogalom annyiban indokolt Prim életpályája esetében, hogy állomásai lesznek: a trónkövetelő Carlos María Isidro által indított ún. első karlista polgárháború (más néven hétéves háború) (1833–1840); az önkormányzati jogokat csorbító rendelkezések ellen meginduló népi megmozdulások (1843); Puerto Rico, ahol a spanyol gyarmat „elhíresült” kormányzója lesz rövid ideig (1847–1848); az észak-afrikai spanyol gyarmat területén zajló háború, amelynek nemzeti hősként tisztelt katonája lesz (1859); a Mexikóba küldött spanyol expedíció, amelynek vezetőjeként saját kormányával sem konzultál előzetesen, amikor visszavonja csapatait (!) (1861); a II. Izabella spanyol királynő elleni katonai összeesküvések (1864–1868); az 1868-as trónfosztó forradalom, amelynek egyik vezetője; az 1869-es alkotmány és az ideiglenes kormány; az olasz I. Amadé spanyol királyként való trónra lépésének előkészítése (1869–1870).

Josep M. Fradera megfogalmazása szerint Prim „...az a katona volt, aki a leginkább jelképezte a rendszer változását.”⁵ Hozzátehetjük, hogy személyén, katonai és politikai életútján keresztül egyszerre jelentek meg a spanyol (azaz a monarchia központi kormánya) és a katalán régió (a régiók autonómiája) ellentétei is, azaz az összetartozás és széthúzás, a modern spanyol monarchia egyik alapvető problémája.

³ Isabel BURDIEL: „Las claves del periodo”. In Jordi Canal – Isabel Burdiel (szerk.): *España: La construcción nacional*, 2. kötet, Madrid, Taurus, Fundación Mapfre, 2012, 13. Magyarul: SEMSEY Viktória: *A polgári átalakulás Spanyolországban 1808–1868*, Budapest, L'Harmattan, 2005. Továbbá: Josep FONTANA: *La época del liberalismo*, 6. kötet, Madrid, Crítica/Marcial Pons, 2007; José ÁLVAREZ JUNCO: *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*, Madrid, Taurus, 2001.

⁴ Ehhez lásd például: a *Borsszem Jankó*-ban 1868. október 11-én megjelent „Hispaniana” című írást, amelyben két proklamációt, egy spanyolt és egy magyart állít egymás mellé a szerző; az *Üstökös* című lap 1868. október 18-i száma az „Izabelláról” című gúnyversben összehasonlítja Magyarországot és Spanyolországot; lásd továbbá a *Borsszem Jankó* 1868. október 25-i 43. számában a „Táblabíró-király” című satirikus verset, vagy „A spanyol tánczosok” című rajzot; 1870. július 17-én a 133. számban a „Hogy terem a király?” című írást.

⁵ Josep M. FRADERA: „Juan Prim y Prats (1814–1870): Prim conspirador o la pedagogía del sable”. In Isabel Burdiel – Manuel Pérez Ledesma (szerk.): *Liberales, Agitadores y Conspiradores*, Madrid, Espasa, 2000, 264.

Katonatiszt és politikus: két olyan hivatás, amelyek összefonódása a 19. századi Spanyolországban, főként annak első két harmadában, jellemző volt az Ibériai-félsziget nagyobbik országában.⁶ A politikában magas pozíciót betöltő katonatisztek közül a tárgyalt időszakban kiemelkednek (hasonlóan Primhez): Rafael del Riego (1784–1823), Baldomero Espartero (1793–1879), José Ramón María Narváez (1800–1868), Francisco Serrano (1810–1885), Leopoldo O’Donnell (1809–1867). Közülük Espartero 1841–1843 között – rövid időre – régens is lesz. Serrano miniszterelnök és régens is. Rafael del Riego az 1820-ban kezdődő liberális három év elindítója, mártír. Ramón María Narváez és O’Donnell többször miniszterelnök.

A 19. századi spanyol történelemben, 1808–1874 között született néhány olyan fogalom, amely európai és magyar használatba is átkerült, néhányuk a mai napig ismert. Ilyen például a liberális, junta, gerilla, *pronunciamiento*, „korteskedés”. Közülük az első az 1808–1814 között működő spanyol Cortesben, azaz parlamentben született, leegyszerűsítve a korabeli spanyol viszonyok között a polgári szabadságjogokat követelőkre alkalmazták. A *junta* szó a *Politikai Újdonságok* című magyar lap 1856-os számának egyik lábjegyzete szerint – találónan – „választmányt”⁷ (bizottságot) jelent. A gerilla jelentése – röviden – önkéntes katonának állt civil személy, a Napóleon-ellenes függetlenségi háborúk fontos honvédője 1808–1814 között. (Kossuth is használja 1851–52-es leveleiben a Makk-féle összeesküvéssel kapcsolatban, az Erdélyben szervezendő szabadcsapatok szinonimájaként.) A *pronunciamiento* jelentése katonai lázadás és azt követő népi felkelés. A hadsereg vagy annak egy csoportja kezdeményezi, számítva a civil és elégedetlen lakosságra is. Tehát nem úgynevezett egyszerű katonai puccs! 1814–1874 között egyformán gyakori volt Spanyolországban a mérsékelt és a progresszista kormányok ellen.⁸ Végül a „korteskedés” fogalma is elterjedt a 19. század második felében Magyarországon, amelyet a spanyol „kacikizmus” jelenségéhez köthetünk. A kacikizmus a Cortes-választásokhoz kapcsolódott, azaz a képviselőválasztásokat megelőző visszaéléseket, választási technikákat, a választási eredmények meghamisítását jelentette, főként vidéken.

⁶ A téma szakirodalmához: Javier TUSELLES: *Los militares y la política en la España*, Madrid, Siglo XXI, 1978; Hugo O’DONNELL (szerk.): *Historia Militar de España IV. Edad Contemporánea I. El Siglo XIX.*, Madrid, Ministerio de Defensa, 2015; Stanley G. PAYNE: *Politics and Military in Modern Spain*, Redwood City, Stanford University Press, 1967; Miguel ALONSO BAQUER: *El ejército en la sociedad española*, Madrid, Ediciones del Movimiento, 1971; José ÁLVAREZ JUNCO: „El nacionalismo español como mito movilizador: Cuatro guerras”. In Rafael Cruz – Manuel Pérez Ledesma (szerk.): *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza, 1997; Carlos SECO SERRANO: *Militarismo y civilismo en la España contemporánea*, Madrid, Instituto de Estudios Económicos, 1984; Raymond CARR (szerk.): *Spain: A History*, Oxford, Oxford University Press, 2000; Wayne H. BOWEN – José E. ÁLVAREZ: *A Military History of Modern Spain: From the Napoleonic Era to the International War on Terror*, London, Praeger, 2007; Gregorio de la FUENTE MONGE: *Los revolucionarios de 1868: Élite y poder en la España liberal*, Madrid, Marcial Pons, 2000.

⁷ *Politikai Újdonságok*, 31. sz., 1856. július 30.

⁸ Lásd a témához például: José CEPEDA GÓMEZ: *Los pronunciamientos en la España del siglo XIX*, Madrid, Edit. Arco, 1999, valamint a 6. lábjegyzetben említett munkákat.

Prim ifjúkora

Juan Prim y Prats 1814. december 6-án született Reusban, Katalóniában, alsó középréteghez tartozó családban. Egyetemet Cerverában végzett, ahol nem kevés magatartásbeli problémája mellett nem jeleskedett eredményeivel. Gyermek- és ifjúkorát Reusban, a korabeli Katalónia második legfontosabb városában töltötte, ahol a helyi fiatalság élére állt mindenféle csínytevésben.⁹ Apja, Pablo Prim y Estapé jegyző, anyja saját boltját vezeti, szülei ír származásúak. Az apa, hasonlóan másokhoz a korszakban, a napóleoni háborúban hazája függetlensége érdekében besorozását kérte az első önkéntes katalán légióba, hogy a francia csapatok ellen harcoljon.

Primet elsősorban apja kemény karaktere befolyásolta, aki ugyan nem végzett katonatiszti iskolát, de nagy hatást gyakorolt fiára a függetlenségi eszme melletti kiállásával. A fiatal Prim húsz évesen azt látta, hogy apja II. Izabella trónöröklésének kérdésében a trónkövetelő Carlos ellen fordul, Izabella trónját támogatja. Talán ez befolyásolta őt arra, hogy egyszerű közkatonaként, apja keze alatt, belépjen a katalán önkéntesek (hivatásos tisztek által vezényelt) egyik csapatába 1833-ban. A hosszú polgárháború, amely 1840-ig tartott, nagy pusztítást végzett az országban. Egy évvel kitörése után kolerajárvány áldozata lett Juan Prim apja is.

Prim nem végzett katonai akadémiát, ám kezdettől fogva rendkívüli bátorságot, vakmerőséget, elszántságot mutatott a harcokban, amivel hamarosan megszerzte társai és felettesei elismerését. Bátorsága elismeréséül 1835. augusztus 2-án hadnagyi rangot kap. Jellemét mai napig ellentmondásosnak, vitatottnak tartja a szakirodalom. Egyesek szerint könyörtelen, saját és mások életét sem kímélő, öntudatos, büszke katonatiszt, aki nem csak katonai érdemei miatt válik nemzeti hőssé, hanem elsősorban az 1868-as forradalomban betöltött szerepe miatt. Mások szerint a legkonfliktusosabb katonatisztje a 19. századnak. Fiatal katonaként arrogáns, fegyelmezetlen.¹⁰

Még a karlista polgárháborúban, 1838-ban lehetővé vált számára, hogy hivatásos csapatokat is irányítson, ne csak önkénteseket. Vakmerő akcióinak köszönhetően (pl. Solsona helység erődjének megnyitása személyes akciójával) őrnagy lett. Több összeütközésben, több lovat lőttek ki alóla, ő maga sokszor megsebesült. 1841 után kapta meg a Szent Ferenc-keresztet és az ezredesi rangot. Az első karlista háború egyik fontos színhelye volt Katalónia. Az itteni lakosság jelentős része egyformán elutasította II. Izabella trónöröklését és a centralizációt.

⁹ dbe.rah.es/biografias/10238/juan-prim-y-prats (letöltés: 2020. nov. 13.). Prim életrajzához lásd: Pere ANGUERA: *El general Prim: Biografía de un conspirador*, Barcelona, Edhasa, 2003; Francisco AGRAMONTE y CORTIJO: *Prim, la novela de un gran liberal de antaño*, Madrid, Compañía Ibero-Americana de publicaciones, 1938; Francisco José ORELLANA: *Historia del general Prim*, Barcelona, Empresa Editorial de la Ilustración, 1871.

¹⁰ Carolina Miguel ARROYO: *El general Prim a caballo*, Madrid, Museo del Romanticismo, 2014, 6. culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:f3f2ee07-daeb-4d74-a801-4f6dff25e293/piezacuartotrimestre-2014. (letöltés: 2020. november 29.)

Amikor 1840-ben az első karlista háború befejeződött, Juan Prim mindössze 26 éves volt, és elérte, hogy nemesi származás és katonai akadémia nélkül a hivatások közé került. II. Izabella a Reus grófia címet adományozta neki.

Katonai pályafutása tehát jó úton haladt. Ahogy Emilio de Diego – egyik életrajzírója – mondja, nem csak hivatásos katonai képzést nem kapott, hanem politikai képzést sem, és amikor 27 évesen, 1841-ben Madridba érkezett, annyit mondhatott csak, hogy „az élet egyetemén tanult”.¹¹ A spanyol radikális liberálisok (progresszisták) táborához csatlakozott a negyvenes évek elején, bár politikai meggyőződése nem volt kiforrott. Emilio de Diego „spanyol katalánnak” nevezi Primet, aki a központi kormányzatot támogatja a negyvenes években, de Katalónia gazdasági érdekeinek is igyekszik hangot adni a Cortesben tartott beszédeiben. Említett szerző úgy látja, hogy Prim 1843–1870 között válik ügyes diplomatává, államférfivá, aki könnyedén mozog a világban.¹² Népszerű lesz katalán földön egészen 1843-ig a centralizáló Espartero elleni lázadáshoz nyújtott segítsége miatt, de ez megváltozik, amikor a katalánok ellen fordul 1843 második felében, az ún. Jamancia nevű lázadásukat leverve. (A Jamancia a kormánycsapatok önkénteseinek katalán gúnyneve volt.) 1843-ig Prim katalán földön szinte minden liberális politikai irányzat támogatását élvezte a karlisták elleni háborúban nyújtott teljesítménye miatt.¹³ A „Jamancia” során viszont a mérsékelt kormány megbízásából szembefordult a felázadt katalán tömegekkel és városokkal. Prim több mint egy hónapig ágyúzta a katalán fővárost, mire az megadta magát. Ezzel maga ellen fordította a katalánokat. Ennek az eseménynek a kapcsán terjedt el a Primnek tulajdonított mondás: „O caja o faja” (azaz: „Vagy koporsó, vagy tábornoki csík”).

Politikai pályafutása (1844–1870)

Prim az 1844 után következő tizenöt év alatt lassan kialakította a maga politikai profilját, amely két fontos területet érintett: részben – jó stratégiához illően – igyekezett a progresszista szemléletű katona szerepében feltűnni az alapvetően mérsékelt kormányok alatt is (beleértve a Liberális Uniót is, 1858–1863), másrészt igyekezett a katalán társadalom különböző rétegeinek szimpátiáját megnyerni.¹⁴ Politikai menekültként gyakran tartózkodott Párizsban, és az ott szervezkedő spanyol politikai emigráció egyik fontos alakjává vált. A Narváezt váltó új kormány vezetője, Joaquín Francisco Pacheco amnesztiát hirdetett, így 1847-ben, többek mellett, Prim is hazatért Spanyolországba. Puerto Rico spanyol gyarmat főkapitányi¹⁵ rangjával kárpótolták, illetve távolították el a fővárosból. Örült a kinevezésnek, szinte

¹¹ Emilio de DIEGO: *Prim: La forja de una espada*, Barcelona, Planeta, 2003.

¹² Uo.

¹³ FRADERA: i. m. 243.

¹⁴ FRADERA: i. m. 247.

¹⁵ A főkapitányi tisztség a 19. század közepén a spanyol gyarmatokon kormányzói pozíció is egyben.

„alkirálynak” érezte magát a szigeten. Pozícióját azonban nem sokáig töltötte be, a helyi lakossággal való kegyetlen bánásmódja miatt visszarendelték a következő évben. Az egyik olyan intézkedése, amellyel ezt kiérdemelte, az úgynevezett *Código Negro*¹⁶ (valójában egyetlen ún. „bando”, azaz hirdetmény kibocsátása volt, amelyet 1848. május 31-én tettek közzé, majd júniusban bővítettek), amelyben Prim szélsőséges elnyomó intézkedéseket hozott a rabszolgák, illetve a szabad fekete népcsoport ellen. Prim katonákat küldött a Puerto Ricóhoz közeli Saint Croix kicsiny dán gyarmaton kirobbant rabszolga felkelés leverésére, azzal magyarázva intézkedését, hogy ne terjedjen át a felkelés Puerto Ricóra. (A lázadást leverte, a rabszolgák közül 40-et kivégeztetett, másokat száz korbácsütésre ítelt.) Ezt követően 1848 szeptemberében leváltották, és hazarendelték Madridba.

Innentől eltökélten igyekezett a hivatalos politikában részt venni a progresszisták oldalán. A katalán ügyek képviselőjeként a védővámokat támogatta a kormány szabadkereskedelmi politikájával szemben a Cortesben.¹⁷ Arra hivatkozott, hogy az ő érdekeik támogatása a spanyol monarchia közös érdeke. A katalán érdekek pártfogójaként a mérsékelt kormányok alatt nemegyszer kényszerült emigrációba. Egy ilyen alkalommal, Párizsban ismerkedett meg egy fiatal és gazdag mexikói nővel, későbbi feleségével, Francisca Agüero y Gonzálezzel.

Az 1853-as évben, a krími háború kitörése után Primet nevezték ki annak a katonai küldöttségnek az élére, amely tapasztalatszerzés céljából a török fél meghívására egy évre a háborúba utazott. A katonai küldöttség arra enged következtetni, hogy Spanyolország így fejezte ki egyetértését Anglia és Franciaország szerepével kapcsolatban. Prim feladata lett a háborús eseményekről és a politikai mozgatórugókról informálni a kormányt. Útinaplója visszatérése után nem sokkal, 1855-ben megjelent Madridban is.¹⁸

1854-ben, török földön érte a következő – a konzervatív Narváez kormány elleni – forradalom híre, amire hazatért. Prim az alkotmányozó Cortes képviselői posztjára jelentkezett. Baldomero Espartero és Leopoldo O'Donnell tábornokok, vetélytársai, az események vezetői, azonban nem támogatták politikai ambícióját. Végül az 1854. november 8-i választásokon éppen csak megszerezte a kellő számú szavazatot és bekerülhetett a Cortesbe, ám nem volt túlságosan sikeres képviselőként, ezért lemondott. Elfogadta a Granadai Főkapitányság vezetését, amelyhez az Észak-Afrikában lévő spanyol fennhatóságú város, Melilla is tartozott. 1859-ben a marokkói kabilok elleni sikeres katonai akciói miatt országos hírnévre tett szert

¹⁶ Rafael VIDAL DELGADO – Ángel Guinea CABEZAS de HERRERA: *La sombra americana del general Prim*, Valencia, Rafael Vidal, 2014, 40–41. uma.es/foroparalapazenelmediterraneo/wp-content/uploads/2012/11/140507-La-sombra-americana-del-general-Prim.pdf (letöltés: 2020. 12. 16.)

¹⁷ Erről lásd: María José RUBIO (szerk.): *Juan Prim y Prats (1814–1870): Discursos parlamentarios*, Madrid, Edit. Congreso de los Diputados, 2012.

¹⁸ A krími háborúról 1855-ben publikált naplójában Magyarországgal kapcsolatos utalást is találunk. Címe: *Memorias sobre el viaje militar a Oriente presentada al gobierno de S.M. por... Juan Prim conde de Reus...*, Madrid, 1855, 326. Interneten: bibliotecadigital.acid.es/bibliodig/es/consulta/registro.cmd?id=1949

(„tetuáni hős”), és elnyerte az altábornagyi rangot. Tetuán helység közelében, katalán önkéntesek élén vívta meg a legkiemelkedőbb csatát, katalán nyelven buzdítva katonáit, és részt vett a közelharcokban.¹⁹ A marokkói sikerek elismerésül II. Izabella a Castillejos márkija címmel jutalmazta. 1859–1860 között Prim időlegesen átpártolt a mérsékelt liberálisok oldalára, az O’Donnell által vezetett Liberális Unió támogatója lett.

Az ötvenes évek végén bontakozott ki az úgynevezett „mexikói kérdés”. Mexikó és Spanyolország között két okból mérgesedett el a helyzet: régi – ki nem egyenlített – mexikói tartozások miatt, amelyek visszanyúltak a mexikói függetlenségi háborúig, valamint néhány spanyol állampolgár tisztázatlan halála miatt mexikói területen. Prim nem támogatta a háborút, de elfogadta a spanyol csapatok vezetésének megbízatását, és mexikói tartózkodása alatt igyekezett felhasználni felesége családi kapcsolatait, aki rokonságban állt a liberális kormány egyik miniszterével.

Spanyolország és Nagy-Britannia mellett a legnagyobb haderőt Franciaország küldte Mexikóba azért, hogy a liberális Benito Juárez-kormányt leváltsa, és követeléseit behajtsa. A spanyol kormány ezen felül korábbi nemzetközi tekintélyének elvesztését is helyre akarta állítani. Prim 1862 januárjában érkezett a mexikói Veracruz kikötőjébe csapataival. Nem volt sikeres a mexikói akció, mondhatni, egyik európai nagyhatalom számára sem. A tábornok alig néhány hónap után – a madridi kormánnyal való konzultálás nélkül – csapatai kivonását rendelte el. Prim ezután Havannába utazott, majd a polgárháborúját vívó Egyesült Államokba, ahol személyesen Lincolnnal is találkozott Washingtonban. Madridba való visszatérte után a mérsékelt Liberális Unió részéről sok kritika érte mexikói magatartása miatt, ami arra ösztönözte, hogy visszatérjen a progresszista liberálisokhoz.

Nyílt és folyamatos szervezkedés II. Izabella ellen (1864–1868)

A Progresszista Párt nem könnyen fogadta vissza Primet, aki úgy magyarázta átpártolását a mérsékeltekhez, Leopoldo O’Donnell tábornok kormányához, majd a velük való szakítást, és újbóli visszatérését a progresszistákhoz, hogy mindkettőnek a mexikói katonai akció volt az oka. Innentől hűséget ígért a progresszistáknak, és ezt bizonyította is II. Izabella és mérsékelt kormánya elleni felkelések sorozatával. 1864–1868 között összesen nyolc katonai lázadás (*pronunciamiento*) fűződik a nevéhez, amelyből a sikeres, a „rendszerült” lett az 1868. szeptemberi, úgynevezett „dicsőséges” forradalom.

A mérsékelt kormány a politikai élet korlátozását tervezte 1864-ben: a választási gyűléseken csak olyan állampolgárok részvételét engedélyezte, akiknek szavazati

¹⁹ Magánéletében és családi környezetben egész életében katalán nyelven beszélt. Jorge VILCHES GARCÍA: „Mito y realidad del general Prim”. *La Ilustración Liberal, revista española y americana*, 2014/60–61. clublibertaddigital.com/ilustracion-liberal/60-61/mito-y-realidad-del-general-prim-jorge-vilches.html (letöltés: 2020. 12. 14.)

joguk volt. Válaszul a progresszista párton belüli radikálisok elhatározták az 1864-es választásoktól való távolmaradást. 1864. június 6-ára katonai puccsot készítettek elő II. Izabella ellen, ami azonban kitudódott. Hasonlóan sikertelen volt a két hónappal későbbi próbálkozás. 1865-ben a kormány szigorúbb lépéseket tett, és az úgynevezett „Szent Dániel éjszakáján” (1865. április 10.) körülbelül egy tucat halálos áldozata volt a madridi zavargásoknak. Prim innentől elkötelezetten szervezkedett a konzervatív (*moderados*) liberális kormány ellen.

Katalán földön ezeknek a sikertelen felkeléseknek a következményeként legendák keringtek róla, szinte mítosz vette körül kormányellenes tevékenysége, kalandos menekülései miatt.

A következő két évben, 1866–1868 között, ahogy Antonio Erias Roel írja, „nyílt és folyamatos” szervezkedés és ellenállás időszaka következett II. Izabella trónja ellen,²⁰ akit a közbeszéd innentől nevezett Spanyolország „utolsó Bourbonjának”. Annak a „Bourbonnak”, aki – a korabeli vádak szerint – rosszul kormányzott, kegyencekkel vette körül magát, eltékozolta az ország vagyonát és a nép szabadságát. A felkeléseket a magyar lapok is figyelemmel kísérték, és ahhoz képest, hogy az 1866-os év a nemzetközi politikában igen zsúfolt volt (porosz–osztrák háború, mexikói háború és annak európai és amerikai vonatkozásai, olasz egység és német egység kérdése), Európában a közvélemény érdeklődésének peremén jelen volt a spanyol belpolitika, még Magyarországon is.²¹

1866 januárjában Prim következő katonai lázadásának kiindulási pontja Villarejo de Salvanes lett. A madridi laktanyák katonái azonban a kormány oldalán álló Serano tábornok – Prim régi riválisa – ösztönzésére nem vettek benne részt. Prim a sikertelen felkelés utáni üldözés miatt Portugáliába menekült. A portugál kormány azonban meg akarta őrizni jó viszonyát a spanyol kormánnyal, és nem adott neki menedéket. Katonáit Portugáliában hagyva először Londonba, majd Párizsba utazott.

A sikertelen katonai felkelések után Prim és az őt támogató progresszisták részben taktikát váltottak, a lakosság és a Demokrata Párt támogatását is keresték. Még ez sem eredményezte azonban következő akciójuk sikerét. Az úgynevezett „San Gil laktanya”-féle felkelést (Cuartel de San Gil, Madridban) azonban már a lakosság is támogatta több helyen. Madridban mindössze egy napig tartottak a fegyveres összetűzések 1866. június 21–22. között. Jorge Vilches történész szerint 1866-ig az összeküvések és felkelések főként a kormányváltás jegyében zajlottak, 1866 után pedig célzottan II. Izabella trónja ellen, külföldön és titokban az országon belül egyaránt.²²

²⁰ ANTONIO EIRAS ROEL: *El Partido Demócrata español, 1849–1873: Los primeros demócratas*, Madrid, Ediciones 19, 2015, 309.

²¹ Lásd például: a *Politikai Újdonságok* című lap 1866. 06. 27-i cikkében először említik a június 22-én Madridban fellázadt San Gil nevű laktanya eseményeit. Az egy napos lázadás megtorlásaként több mint 60 altisztet végeztetett ki a hatalom. Primnek is menekülnie kellett. Az 1866. 07. 25-i cikk alcíme szerint „Egyik forradalom a másik után” jön. „Forradalom, illetve lázadás volt 1866-ban ...és... ritka nap, hogy kivégzések ne szomorították volna a népet” az O'Donnell kormányzás alatt.

²² JORGE VILCHES GARCIA: *Progreso y libertad: el Partido Progresista en la revolución liberal española*, Madrid, Alianza, 2001, 71.

Prim, aki ismét Franciaországba, majd Svájcba menekült, 1866 augusztusára Belgiumba, Ostendébe gyűlésre hívta össze a szervezkedőket. Az ostendei gyűlésen körülbelül ötvenen vettek részt civil politikusok, négy tábornok (Prim, Blas Pierrad, Juan Contreras, Miláns del Bosch) és több katonatiszt mellett. Az úgynevezett „ostendei paktumban” megállapodtak a spanyol monarchia megdöntéséről, ideiglenes kormány felállításáról, alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásáról, valamint általános választójog alapján való döntésről az ország kormányformáját illetően. Valamennyi politikai erő egyetértett abban, hogy közösen döntsenek az államformáról, még a demokraták is hajlandóak voltak lemondani a köztársaságról, ha az alkotmányozó nemzetgyűlés arra szavaz.²³ A felkelést II. Izabella trónja ellen 1867 augusztusára tervezték. Úgynevezett forradalmi központot hoztak létre, amelyet Prim irányított, aki egy időre Brüsszelben telepedett le. A szövetkező politikai erők között azonban sok volt a vita és a széthúzás. Progresszisták, unionisták, demokraták és republikánusok meglehetősen heterogén táboráról volt szó. A siker szempontjából fontossá vált, hogy politikai ambíciói és a népi részvétellel kapcsolatos eltérő véleménye miatt szembekerült Prim és a vezető demokrata politikus, José María Orense is.²⁴

1867-ben tovább folyt a politikai erők közötti vita a kormányformát illetően. Prim ekkor már a legfontosabb politikai erők tárgyalópartnere volt az összeesküvők képviselőjében. Voltak, akik hajlottak a kompromisszumra, mások nem. A többség megegyezett abban, hogy az általános választójog alapján megválasztott nemzetgyűlés döntsön. Ám Prim igazi szándéka akadályozta a megállapodást: általános felkelést akart szervezni a progresszista katonatisztek vezetésével, de népfelkelést nem. A demokraták viszont ragaszkodtak ehhez.²⁵ Primet ösztönözte ugyanakkor, hogy minden szervezkedő politikai erő elfogadta őt a mozgalom katonai vezetőjének, még az unionisták is. Tehát a forradalom katonai vezetője lett.

A trón megdöntésére irányuló, 1867 augusztusára tervezett felkelés során Aragóniában, Katalóniában és Valenciában republikánus felkelések is kirobbantak. Ezekhez több községben a lakosság is csatlakozott. Ám a szervezetlenség, a széthúzás és a kormányerők túlsúlya végül vereséget hozott.

1868. április 23-án a Liberális Unió vezetőjévé Serrano tábornokot nevezték ki. A kormány elnöke Luis González Bravo lett, aki kedvezett számtalan tábornok és katonatiszt csatlakozásának. Közülük fontossá vált Juan Bautista Topete admirális, aki az egyik elkötelezettje volt a dinasztiacserének, és támogatója I. Lajos Fülöp francia király kisebbik gyermeke, Montpensier hercege jelölésének. Elindultak tehát a konkrét tárgyalások a jelöltek ügyében nemzetközi szinten is. Montpensier trónra kerülését a progresszisták többsége nem fogadta el, de tiltakozott Anglia is. Primnek sikerült megszereznie III. Napóleon semlegességét arra az esetre, ha bel-

²³ EIRAS ROEL: i. m. 312.

²⁴ EIRAS ROEL: i. m. 313.

²⁵ EIRAS ROEL: i.m. 317.

viszályok robbannának ki Spanyolországban.²⁶ A portugál, a francia, a porosz és az olasz jelölt közül végül Savoyai Amadé foglalta el a spanyol trónt az 1870. november 16-i Cortes szavazata alapján. (Személyesen csak 1871. január elején érkezik Madridba.)

Prim 1868. szeptember 12-én indult el Londonból álruhában Gibraltár felé. Átszállt a Zaragoza nevű fregatra Cádiz kikötőjében. Cádizban 1868. szeptember 17-én megtörtént a katonai felkelés, amelyet követett a polgári lakosság fegyveres lázadása. Az események irányítására és a polgári kormányzásra juntát hoztak létre a liberális unionisták, a progresszisták és a demokraták. Prim a mediterrán tengerpart nagyvárosait érintve Barcelonáig jutott el csapataival, és maga mellé állította a lakosságot. Prim inkább akart monarchiát, mint köztársaságot. Figuerasban ugyan szeptember végén kikiáltották a köztársaságot, ám nem kapott elég támogatottságot az országban. 1868. szeptember 23-án Puerto Ricóban, Laresban („grito de Lares”), majd október 11-én Kubában az ún. „yarai felhívással” („grito de Yara”) megindult a tíz évig tartó kubai függetlenségi háború, amely hatását tekintve jelentősen hozzájárult az alkotmányos monarchia későbbi bukásához.²⁷

Út a miniszterelnöki székhez (1868–1870)

A Madridban 1868. októberben megalakuló ideiglenes kormányban Prim hadügyminiszter lett. Az 1869-es januári választásokon a progresszisták és a mérsékelt demokraták kerültek többségbe, és Prim, aki ekkor már a progresszisták elismert, népszerű embere.

1869. június 18-án kormányfővé választották, és haláláig (1870. december 27.) töltötte be ezt a posztot. Politikai meggyőződésével összhangban támogatta az új alkotmányban 1869-ben elfogadott alkotmányos monarchiát. II. Izabella ekkor már Párizsban volt, és helyét Serrano tábornok vette át régensként, igen korlátozott hatalommal. Prim pedig nemcsak kormányfő lett, hanem hadügyminiszter is maradt. Szinte korlátlan hatalmat kapott katonai ügyekben. Az 1869-es alkotmány olyan fontos elveket rögzített, amelyek alapján a század egyik leghaladóbb alkotmánya-ként emlegetik.²⁸ Törvénybe iktatták a férfiakra vonatkozó általános választójogot, a polgári szabadságjogokat, a vallásszabadságot, a parlamentáris monarchia működésének alapvető elveit, a fogyasztási adó felszámolását. Ez utóbbi azért lényeges,

²⁶ A témához lásd többek között: Ángel BAHAMONDE: *España en democracia: El Sexenio, 1868–1874*, Madrid, Historia 16, 1996; Miguel ARTOLA: *Partidos y programas políticos, 1808–1936*, I–II. kötet, Madrid, Alianza, 1991; Lawrence D. STEFFEL: *Bismarck, the Hohenzollern Candidacy and the Origins of the Franco-German War of 1870*, Cambridge, Harvard University Press, 1962.

²⁷ CARR (2001): 222. A szerző úgy fogalmaz, hogy „[a] Szeptemberi Forradalom legnagyobb betegsége, rákfeneje, amely elszívta életerejét a kubai háború volt, amelyet a liberálisok 20 éve tartó nemtörődömsége eredményezett”.

²⁸ Joaquín VARELA SUANZES-CARPEGNA: *La Monarquía en las Cortes y en la Constitución de 1869*. unioviado.es/historiaconstitucional/index.php/historiaconstitucional/article/view/48 (letöltés: 2020. 12. 21.)

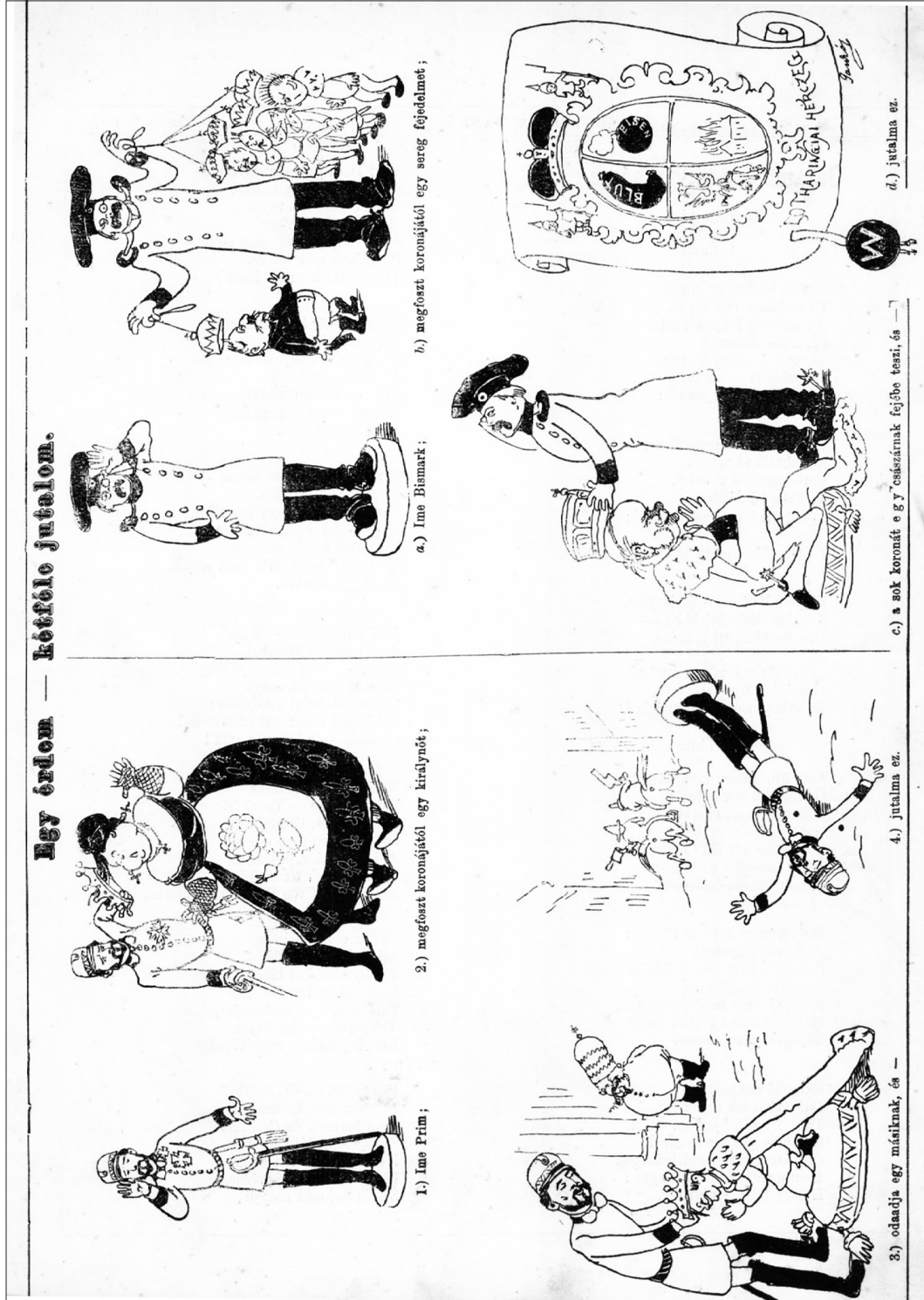
mert az 1868-as forradalomhoz az 1866-tól elindult pénzügyi és az 1867–68-ban kibontakozó megélhetési válság is nagyban hozzájárult.

A Bourbonok spanyolországi ágának trónfosztása okán és talán a nemzetközi politikai élet „felfelé ívelő időszaka” miatt is – Jover Zamora megfogalmazása szerint –, a korabeli spanyolok „dicsőséges” forradalomnak nevezték el az 1868-as szeptemberi forradalmat.²⁹

A forradalom után a liberális és demokrata erők többsége az alkotmányos monarchia formája mellett döntött. Több jelöltjük is volt a spanyol trónra, végül elfogadták Prim javaslatát, ám előbb III. Napóleon és a poroszok is (a Hohenzollern-dinasztia egyik tagja lehetőségként merült fel) vitába bonyolódtak az európai nagyhatalmi kérdésként kezelt kérdés miatt. Prim III. Napóleonnal és Bismarckkal is tárgyalt. Végül Savoyai Amadé, II. Viktor Emánuel olasz király fia fogadta el a spanyol koronát. A jövő király fontos feltételként szabta, hogy az európai nagyhatalmak beleegyezését is megkapja. 1870. november 16-án Savoyai Amadét alkotmányos királlyá választotta a Cortes 191 szavazattal. Az új király 1871. januárjában felesküdt a demokratikus spanyol alkotmányra. Amadé december 27-én indult el Spanyolország felé, és ugyanezen a napon Prim tábornok ellen halálos kimenetelű támadást hajtottak végre Madridban.

A kutatások szerint a merényletet alaposan előkészítették. A támadók füttyökkel jelezték egymásnak, merre megy Prim kocsija. A Turco utcában két kocsi hajtott eléje és melléje, hogy megállásra kényszerítse, majd lövések dördültek balról és jobbról. Prim több, nem halálos lövést kapott, a vállán, a könyökén és a gyűrűsujján. A tábornok a Hadügyminisztérium épületénél még saját lábán szállt ki a kocsiból. Végül hét golyót operáltak ki a testéből, amelyek nem voltak halálosak, ám az általuk okozott vérmérgezés igen. A Spanyolországtól távoli Magyarország egyik ismert korabeli satirikus lapja, a *Borsszem Jankó* 1871 januárjában szinte „képregény formájában” reagált a tábornok szerepére a megüresedett spanyol trónnal kapcsolatban, összehasonlítva őt a porosz Otto von Bismarckkal (lásd a következő oldalon).

²⁹ José María JOVER ZAMORA: *España en la Política Internacional. Siglos XVIII–XX*, Madrid, Marcial Pons Historia, 1999, 145–146.

2. kép. *Borszem Jankó*, 158. sz., 1871. január 08.

Összegző gondolatok

Juan Prim y Prats röviden vázolt életpályája parlamenti felszólalásaira, korabeli és jelenkori szakirodalmi feldolgozásokra támaszkodva arra enged következtetni, hogy a tehetséges, vakmerő katona ambiciózus politikai pályafutása katalán identitásában gyökerezett, valamint katonaként túlzottan szigorú, nem egyszer autoriter személyiségben, amelyből bizonyos helyzetekben még a fegyelem is hiányzott. Hajlott arra, hogy politikai állásfoglalását, hovatartozását alárendelje karrierjének. A fiatal katonatiszt a megosztott spanyol politikai pártok közül eleinte a mérsékelt és a progresszista liberálisok között ingadozott, majd végleg a progresszisták mellé állt, de mindvégig az egységes nemzeti monarchia híve volt, és politikai karrierjét ügyesen és tudatosan kapcsolta össze katonai pályafutásával. A karlista polgárháborúban (1834–1840) katonai teljesítménye alapján – katonai akadémia elvégzése nélkül – elérte, hogy kiváló, a hivatásosok által is elismert katonatiszt legyen. II. Izabella királynő a Reus grófja címmel jutalmazta. Az észak-afrikai háborúban (1859–1860) nyújtott katonai teljesítményei alapján az ország nemzeti hőseként ünnepezték.

Először az 1843-as, úgynevezett Jamancia-felkelésben játszott szerepe, a katalán kormányellenes felkelés leverése, majd a Puerto Ricóban töltött tíz hónapos kormányzósága (1847–48) vetett árnyékot hírnevére. Mexikói szereplése (1861–62) ugyancsak elégedetlenséget váltott ki rivális tisztársaiban és a kormányban is, hiszen konzultálás nélkül döntött az angol és francia szövetségben harcoló spanyol csapatok kivonásáról. A korabeli, jellemzően katonapolitikusok által irányított spanyol közéletben a kormánytól kapott feladatok teljesítése során világot látott katonapolitikussá vált.

Progresszista liberálisként elutasította II. Izabella királynő centralizált politikai rendszerét, és számolva az országban tapasztalható általános elégedetlenséggel (a trón megdöntésére), az ideiglenesen összefogó politikai ellenzék élére állva 1868-ban katonai kezdeményezésű, népi forradalommal kiteljesedő, sikeres lázadást vezetett. Miniszterelnökként fontosnak tartotta az 1869-ben megfogalmazott ún. demokrata alkotmány értékeit. Korszakváltó szerepének csúcspontján 1869–1870 között miniszterelnökké választja a Cortes, és irányításával oldódik meg – még ha csak átmenetileg is – a spanyol trón betöltésének kérdése. Erőteljes személyisége katonai karrierje csúcsára juttatja el, ám talán, részben ennek is köszönhetően, miniszterelnökként éri a halál egy merényletben, olyanok kezétől, akiknek megbízói karrierje ellenségei lehettek. Az ellene elkövetett merénylettel kapcsolatban a mai napig maradtak tisztázatlan kérdések.³⁰

³⁰ Lásd például: José Andrés RUEDA VICENTE: *Por qué asesinaron a Prim? La verdad encontrada en los archivos*, Pamplona, EUNSA, 2000; Francisco PÉREZ ABELLÁN: *Matar a Prim: Por fin se resuelve el asesinato...*, Madrid, Planeta, 2015.

Rezüimé

Juan Prim katonai és politikai karrierje II. Izabella kormányzásán és a mérsékelt liberálisok hatalmának hanyatlásán át a demokratikus monarchiáig (1834–1870) kíséri el a spanyol történelmet. A fiatalon tábornokká lett Prim nem végez katonai akadémiát, rangját közvetlen harcokban kiemelkedő teljesítményének köszönheti. A karlista polgárháborúban (1834–1840) II. Izabella és a liberálisok ügyét támogatja az abszolutizmussal szemben. Személyes ambícióinak függvényében következetesen részt vesz az országos politikában, felhasználva a liberális pártok sokféleségét. Az 1868-as forradalomhoz vezető katonai lázadásai, az ország politikai helyzetében szükséges változtatások felismerése miniszterelnöki székhez juttatják, amelyet az 1870-ben ellene irányuló merénylet miatt elveszít.

Kulcsszavak: Juan Prim, spanyol liberálisok, katona-politikus, „1868-as dicsőséges szeptemberi forradalom”, 1869-es alkotmány, demokratikus monarchia

Abstract

Juan Prim y Prats (1814–1870): Symbol of a Political Regime Change and Ambitious Military Politician of Spain

The military and political career of Juan Prim accompanies Spanish history through the reign of Isabella II and the decline of moderate liberals to the emergence of the democratic monarchy (1834–1870). Prim, who became a general at a young age, did not graduate from a military academy but earned his rank by standing out in direct battles. In the Carlist Civil War (1834–1840), he supported the cause of Isabella II and the liberals against absolutism.

He was consistently involved in national politics, using the diversity of liberal parties to further his personal ambitions. Prim's military revolts led to the revolution of 1868, and he became prime minister for his recognition of the necessary changes in the political situation of the country. In 1870, he fell victim to a political assassination.

Keywords: Juan Prim, Spanish liberals, military politician, Glorious Revolution of September 1868, Constitution of 1869, democratic monarchy